

راهنمایِ سرگشتگان

ترجمه

دِلَالَةُ الْحَائِرِينَ

(دَلَالَةُ الْخَائِرِينَ)

پاره نخست

موسسه بنی تَیْمُون

ناصر عباس پور

سرشناسه: ابن ميمون، موسى بن ميمون، ۵۲۹ - ۶۰۱ ق. Maimonides, Moses

عنوان قرار دادي: دلالة الحائرين، فارسي

عنوان و نام پديدآور: راهنمائي سرگشتگان / موسى بن ميمون؛ مترجم: ناصر عباس پور.

مشخصات نشر: تهران: نشر ورا، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهري: ۵۳۲ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۸۴-۲۳-۸

وضعيت فهرست نويي: فيبا

موضوع: يهوديت -- عقايد -- متون قديمي تا ۱۸۰۰ م.

موضوع: Judaism -- Dictionaries -- Early works to 1800

موضوع: خدا -- اثبات -- متون قديمي تا ۱۸۰۰ م.

موضوع: God -- Proof -- Early works to 1800

شناسه افزوده: عباس پور، ناصر، مترجم

رده بندي كننگره: ۱۳۹۷ / ۵۸۰۴۱ / BM۵۴۵

رده بندي ديويي: ۲۹۶/۳

شماره كتابشناسي ملي: ۵۲۱۰۴۳۲

راهنمائي سرگشتگان

ترجمه: دلالة الحائرين

پاره نخست

موسی بن ميمون

برگردان: ناصر عباس پور

تهيه کننده: سعود ميری

مدیر امور هنري: آيد حيراني

صفحه آرايي: ابراهيم حسين ذوالقدر

ناشر: نشر ورا

امور چاپ: كسب

نوبت چاپ: اول شهر رز ۳۹۷

تيراز: ۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۸۴-۲۳-۸

دفتر انتشارات:

تهران، خيابان كارگر شمالی، نرسیده به بلوار کشاورز، بن بست ۴ - پلاک ۶۶۹۰۱۳۴۳

تلفن: ۶۶۹۰۱۳۴۳

varabookpub@gmail.com

حق چاپ محفوظ است



نشر ورا

۶۴۰۰۰ تومان

فهرست

۱۱	سخن ناشر
۱۳	مقدمه
۱۹	پیش گفتار مترجم
۲۸	به نام خدا، پروردگار گیت
۵۲	سفارش این گفتار
۵۵	پیش گفتار
۶۱	فرگرد ۱
۶۶	فرگرد ۲
۷۲	فرگرد ۳
۷۴	فرگرد ۴
۷۷	فرگرد ۵
۸۲	فرگرد ۶
۸۴	فرگرد ۷
۸۷	فرگرد ۸
۸۹	فرگرد ۹
۹۱	فرگرد ۱۰
۹۶	فرگرد ۱۱
۹۹	فرگرد ۱۲
۱۰۱	فرگرد ۱۳
۱۰۴	فرگرد ۱۴

۱۰۶.....	فرگرد ۱۵
۱۰۹.....	فرگرد ۱۶
۱۱۱.....	فرگرد ۱۷
۱۱۴.....	فرگرد ۱۸
۱۱۸.....	فرگرد ۱۹
۱۲۰.....	فرگرد ۲۰
۱۲۲.....	فرگرد ۲۱
۱۳۰.....	فرگرد ۲۲
۱۳۲.....	فرگرد ۲۳
۱۳۵.....	فرگرد ۲۴
۱۳۸.....	فرگرد ۲۵
۱۴۱.....	فرگرد ۲۶
۱۴۴.....	فرگرد ۲۷
۱۴۸.....	فرگرد ۲۸
۱۵۷.....	فرگرد ۲۹
۱۶۰.....	فرگرد ۳۰
۱۶۴.....	فرگرد ۳۱
۱۶۹.....	فرگرد ۳۲
۱۷۷.....	فرگرد ۳۳
۱۸۰.....	فرگرد ۳۴
۱۹۴.....	فرگرد ۳۵
۱۹۸.....	فرگرد ۳۶
۲۰۵.....	فرگرد ۳۷
۲۰۹.....	فرگرد ۳۸
۲۱۱.....	فرگرد ۳۹

۲۱۴.....	فرگرد ۴۰
۲۱۷.....	فرگرد ۴۱
۲۲۰.....	فرگرد ۴۲
۲۲۵.....	فرگرد ۴۳
۲۲۸.....	فرگرد ۴۴
۲۳۰.....	فرگرد ۴۵
۲۳۲.....	فرگرد ۴۶
۲۴۷.....	فرگرد ۴۷
۲۵۲.....	فرگرد ۴۸
۲۵۸.....	فرگرد ۴۹
۲۶۴.....	فرگرد ۵۰
۲۶۷.....	فرگرد ۵۱
۲۷۲.....	فرگرد ۵۲
۲۸۱.....	فرگرد ۵۳
۲۸۷.....	فرگرد ۵۴
۳۰۰.....	فرگرد ۵۵
۳۰۳.....	فرگرد ۵۶
۳۰۷.....	فرگرد ۵۷
۳۱۱.....	فرگرد ۵۸
۳۱۷.....	فرگرد ۵۹
۳۲۸.....	فرگرد ۶۰
۳۳۶.....	فرگرد ۶۱
۳۴۵.....	فرگرد ۶۲
۳۵۴.....	فرگرد ۶۳
۳۶۴.....	فرگرد ۶۴

۳۶۸	فرگرد ۶۵
۳۷۳	فرگرد ۶۶
۳۷۹	فرگرد ۶۷
۳۸۳	فرگرد ۶۸
۳۹۰	فرگرد ۶۹
۳۹۸	فرگرد ۷۰
۴۱۱	فرگرد ۷۱
۴۳۲	فرگرد ۷۲
۴۵۱	فرگرد ۷۳
۴۵۴	پیش‌نیاز نخست
۴۵۶	پیش‌نیاز دوم
۴۵۷	پیش‌نیاز سوم
۴۶۵	پیش‌نیاز چهارم
۴۶۶	پیش‌نیاز پنجم
۴۶۹	پیش‌نیاز ششم
۴۷۵	پیش‌نیاز هفتم
۴۷۷	پیش‌نیاز هشتم
۴۷۸	پیش‌نیاز نهم
۴۸۱	پیش‌نیاز دهم
۴۸۶	هشدار
۴۹۴	پیش‌نیاز یازدهم
۴۹۷	پیش‌نیاز دوازدهم
۵۰۰	فرگرد ۷۴
۵۰۱	روش نخست
۵۰۲	روش دوم

۵۰۳		روش سوم
۵۰۴		روش چهارم
۵۰۶		روش پنجم
۵۰۸		روش ششم
۵۱۱		روش هفتم
۵۱۷		فرگرد ۷۵
۵۱۸		روش نخست
۵۲۰		روش دوم
۵۲۱		روش سوم
۵۲۲		روش چهارم
۵۲۳		روش پنجم
۵۲۵		فرگرد ۷۶
۵۲۶		روش نخست
۵۲۸		روش دوم
۵۳۰		روش سوم

مقدمه

اگر مسأله‌های ما در هر دوره فرق می‌کنند با عصرهای پیشین، اگر «دچار» بودن و درگیر شدن با زندگی، مسأله ایش را پدید می‌آورد، آنچه پاسخی به مسأله‌های گذشته بوده است، به چه کار ما می‌آید؟ این پرسش است که از آن نمی‌توان گریخت، چرا که هر صاحب فضل و جستجوگری، در دوران پُختگی و شیخیت، در کار خود و پیشینیان دچار تردیدهای بزرگ می‌شود. این تردیدهاست که به ما یاد می‌دهد چگونه به آثار قدماء بنگریم و از جنبه «کامل بودن» آن‌ها رها شویم. آثار کامل، آثار اثر بخش، تمام شده و مسلط در بستر تولید اندیشه‌ها هستند. آثار کامل نقص‌های خود را در مسیر تاریخ نرسانده‌اند به کمک تأویل و تفسیر پر می‌کنند، و اهل تفسیر و تأویل این آثار، فقدان‌ها و نقصان‌ها و پراکندگی‌های این رشته‌ها را در یک تصویر نهایی از اثر، به آیندگان بصورت اندیشه‌ای تعیین‌آور و پذیرفتنی جری می‌کنند. کتاب‌های بزرگ کتاب‌های کامل‌اند، و مهم نیست که بستر پدیدآیی آن‌ها در چه اقلیمی باشد، در سخت سواران کلمات، اقلیم‌ها گم می‌شوند و غالباً مذهب و آیین نیز در میدان اشتراکات محو می‌شوند. با پرسش نخست باز دیگر سر از هیاهوهای زمانه بیرون می‌آورد و می‌پرسد: این کتاب‌های کامل به چه کاری در زمان عصرهای نو می‌آید؟

کتاب‌های کامل روزی، زبان را که به کار اندیشیدن و تکلم می‌آمده، از متن زبان قوم و ملت اخذ کرده‌اند و به گفته ایزوتسو: «آن زبان را نه تنها همچون وسیله سخن گفتن و اندیشیدن، بلکه مهم‌تر از آن همچون وسیله‌ای برای تصور کردن و تفسیر کردن جهانی که آن قوم را احاطه کرده است به کار می‌برد.» این جاست که ما در میقاتی معنوی با جهان‌های پیشین و مسأله‌های آن‌ها با جهان‌های اکنون و مسأله‌هایش واقع شده‌ایم.

«حشر» فکرها و ذکرهای کتاب‌های کامل در عصرهای بعد امری سیلانی و درهم تنیده با ساخت‌های فکری نو است. این «حشر»‌ها نیاز به فراخوان ندارد و دعوت فکرها و عمل‌ها صرفاً ما را

به تاریخ اندیشه‌ها پیش نمی‌راند. مکافاتِ اندیشیدن در زمینِ باورها و ایده‌های پیشینی، انعزالِ جستن از آن باورها و ایده‌ها بدون وقوف بر آن‌ها، نیست، بلکه کیفیتِ جستجوها، حتی وقتی قرار است از آن عهدها و میقات‌ها منعزل شویم، در این است که آن نحو از تفسیر و تصور کردن جهان را در آن زبان‌ها توغل کنیم.

دلالة‌الحائرين چنین کتابی است. کتابی چند پهلوی که به سنت کهن در سر حدات علم کلام و فلسفه اقامت گزیده است. گرچه موسی ثانی، لقبی که یهود به موسی بن میمون اعطاء کرده است، از سرزمین‌های ب فلسفه اسلامی به شرق مهاجرت می‌کند، و در این موقف آثارش را سامان می‌بخشد. صفت متکلم و دینیاری یهودی به شمار نمی‌رود. این مسأله مهمی است که فیلسوفان جدید مسلمان رتجاءِ بدار اشارات مبهمی داشته‌اند. اشارات غلامحسین ابراهیمی دینانی در دو کتاب ارجمند «مجاور بحر فاضلی در جهان اسلام» (جلد اول صفحه ۳۵۰) و «فیلسوفان یهودی و یک مسئله بزرگ» بر این عقیده استوار است که مشترک میان فیلسوفان و متکلمان اسلامی و یهودی چنان وزنی دارد که توان گفت این محور در ملک کسانی قرار می‌گیرد که به شکل‌گیری فلسفه و کلام اسلامی کمک کرده‌اند. البته ابن میمون یهودی است و تمام همت او بر این واقع است که امهات دینان یهود را به اثبات عقل و وضوح بخشد. اما ابن میمون قرطبی فارغ از افتراقات آیینی، در مسأله‌ای مشترک با علمای روزگار خود دینیاری و اندیشه‌ریزی می‌کند: تالیف رابطه‌ای وثیق میان عقل و وحی. او در نه توی الفاظ و عقاید کتاب مقدس در جستجوی راه‌های کشف یک عقلانیت شبه فلسفی برای آراء خویش است. سرچشمه‌های میدراش یا تفاسیر از کتاب مقدس از جنبه‌ای به فیلسوفان و متکلمان یهودی پیش از او وابسته است و از جنبه دیگر به آراء فیلسوفان مسلمان خاصه این‌اشد اندلسی. در این صفحات اندک جای گسترش این بحث فراهم نیست، که اگر بود هم، مرا صلاحیت ورود به آن بحث‌های دراز دامن نخواهد بود، اما توان گفت که مسأله حقیقت اراده خداوند و جهان، نسبت میان امر وحیانی و عقلانی، مسأله‌ای مشترک میان متکلمان، متالهان و فیلسوفان مسلمان و یهودی بود که توانست تجميع فلسفه و کلام اسلامی با نوعی فلسفه و کلام یهودی را در دلالة‌الحائرين ممکن سازد. در چنین فراز مهم و رهگشایی است که دینورزان و عالمان مسلمان ایرانی را از ابن میمون گزیر و گریزی نیست. وسعت مشرب و تراکم انبوه دانایی موسی بن

میمون به توانایی‌های هر عالم دینی‌ای می‌افزاید و نحوه استدلال و استنباط او می‌تواند محلی برای دیدار اهل فضل باشد.

لغت‌کاوی‌ها، رجوع به مبانی منطقی و فلسفی و گره‌خوردگی‌های مفهومی کتاب مقدس یهود با کتاب مقدس مسلمانان، تجارب درخشانی را برای دین‌پژوهان ایرانی در دسترس قرار می‌دهد. مسأله‌ای دیگر نیز در کار است. محقق و پژوهنده علوم اسلامی حسن انصاری در کتاب ارزشمند خود به نام «میان کلام و فلسفه»^۱ یادآوری می‌کند که «سیطره حکمت متعالیه صدرالمتهالین در سده‌های اخیر ایران و بویژه در چند دهه اخیر راه را تا اندازه زیادی برای مطالعات فلسفی جامع‌تر و با رویکردی تاریخی بسته است یا آن را بسیار کم‌اهمیت جلوه داده است».^۲ انصاری در یک صفحه عقب‌تر به درستی نشان می‌دهد که سنت اندیشیدن در میراث فلسفه مکتب خراسان موجب شده است پژوهش‌های ناچیزی بر «فی‌سوزان حریزه‌های دیگر فلسفی همانند ابن‌میمون و فیلسوفان مغرب و اندلس اسلامی، مانند ابن‌باجه، ابن‌طفیل، ابن‌رشد» صورت پذیرد. «شاید به علت اهمیتی که عرب‌ها و عمدتاً در مغرب اسلامی به این شیوه‌ها می‌دادند، در ایران نیز در سال‌های اخیر کمابیش به این فیلسوف پرداخته‌اند، گرچه فلسفه او چندان جدی گرفته نمی‌شود».^۳

بی‌بهره ماندن از ورزیدگی‌ها و نازک بینی‌های ابن‌رشد، نشان‌دهنده رونق تفلسف نیست. فیلسوف اندلسی در تهافت تهافت تمام کوشش خویش را مصروف منع تفسیر همان‌های قواعد فهم فلسفه مشایی می‌کند و ایضاً سفسطه‌های ابوحامد را نیز به طرز مقبولی به تماشای گذار با این اوصاف بحث ما در باب ابن‌میمون قریب به همین مضمون است. شاید بتوان گفت آن‌ها ادامه درخشان و خیره‌کننده‌ای که عارف نامی شیخ اکبر محی‌الدین بن عربی با تصوف اسلامی کرد، و مکتب تصوف اندلسی را در قلمز مکتب خراسان و بغداد غوطه داد تا آیینی و خرقة‌ای در مشترکات این مکاتب

۱. نشر کتاب رایزن.

۲. همان، ص ۱۹۱.

۳. ص ۱۹۰.

صوفیانه فراهم آید، ابن میمون به واسطه این رشد در علم کلام دینی کرد. از اینروست که دریافت‌های او و مکتب فلسفی و کلامی اندلسی باید به خوانشی نقادانه و فهم‌ورزانه مواجه شود.

منتشر نشدن کتاب دلالة الحائرين، فقدان منبع برای پژوهش در دو عرصه است: در عرصه فهم و دریافت نتایج یک نحو از اندیشیدن فلسفی و کلامی در عالم اندلسی یا جهان غربی فلسفه و کلام اسلامی، که منابع و عیون آن نایافت و مسدود باقی مانده است. در عرصه دیگر، تجارب درخشان یک عالم و متفکر دینی در یکی از مهم‌ترین دین‌های ادیان توحیدی یعنی یهودیت، که می‌تواند فرصت‌های مناسبی را برای فریه‌تر شدن کلام دینی به ارمغان آورد.

این که بزرگ‌ترین حصه‌اش به دین یهود تعلق داشته باشد دو حصه‌اش به اصل کلام دینی به نحو عام و کاربرد فلسفه و عقاید کبری در اثبات دین ارتباط دارد. از این رو آموختن دینیاران و عالمان ادیان توحیدی از همدیگر جزو آثار چنین بزرگی منتج به حاصلی مبارک نخواهد شد. هر چند مسأله روزگاران ارازمندان، مصرهای دور بسیار فرق کرده است، اما هنوز مسأله مواجهه با کتاب‌های مقدس و نحوه التفات معبر و اتصال افق‌ها مسأله‌ای بزرگ و اساسی فرض می‌شود. انسان جدید چه در ردّ و چه در قبول، هور در زبانی غلط که تصویرها و تفسیرهای پیشینیان در احوال زبانی او مندرج است. ادیان توحیدی، چارند برای عمارت بنای گفتگو با جهان امروز و باشندگان این کره خاکی، از همه تراش و تجارب حاصل از آن در سپهرهای مشترک خود سود جویند و ایمان دینی جز اتفاق نظر در بنیان‌های مشترک، راه نفوذی در دل نمانده یافت. و در آخر سهمی است که این اثر در جنبش‌های فلسفی در دوره‌های بعد ایفا کرده است. باید دلالة الحائرين و موسی ثانی را در اسپینوزا جست، در فرائسیس بیکن یافت، در جویس خواند.

انتشار دلالة الحائرين، پیش از این به همت دین دوست و دانشور گرانقدر سرکار خانم شیرین دخت دقیقیان در ایالات متحده آمریکا میسر شده بود. جمعی از دوستان که به خواندن کتاب‌های دینی از جمله عهد عتیق، عهد جدید، اوستا و قرآن تعلق داشتند، به قدر وسع پاره‌ای از بخش‌های این متون جهانی را در جلساتی به خوانش نشستند.

در حین خواندن کتاب ایوب، کتابی از عهد عتیق، به دیدگاه‌ها و نظریات ابن میمون در خصوص عنایت و فیض احتیاج افتاد که به همت یاران به کتاب شریف سرکار خانم دقیقیان دست یافتیم. هر

چند ترجمه ایشان به قدر تشنگی سیراب‌مان کرد اما احساس کردیم ظرافت‌ها و نکته‌سنجی‌های ابن میمون در ارتقاعی مفهومی قرار دارد که با سهل خوان کردن و روان‌نویسی‌های استاد دقیقین از جذبه احساس‌مان دور افتاده است. به ناچار از دوست دانشمند و فروتن، ناصر عباس‌پور تقاضای ترجمه فصل مربوط به عنایت را پیشکش بردیم و آن ترجمه و پانوش‌ها و ایضاحات رهگشای ایشان ما را طمع‌کار کرد تا بخواهیم دلالة‌الحائزین را بالتمامه به زبان خوش‌پarsi در آورند. از آن‌جا که می‌دانستیم جناب عباس‌پور هم زبان‌دان است و هم در علوم دینی و معارف فلسفی سنواتی تحصیل و تدریس داشت از ایشان خواستیم از فروتنی بگذرد و به این کار عظیم دامن تر کند. باید گفت کار استاد عباس‌پور ضم بر کار استاد شیرین‌دخت دقیقین است، و نه چیزی دیگر. متون کلاسیک و کتاب‌های بزرگ در ترجمه خرد، داهی به فهم بیشتر و به وصل ژرف‌تر می‌گشایند و هر انسان فاضلی که در این طریق صعب و معیر پای در می‌کند، غریقی است که گوشه‌ای از نجات ما را رقم می‌زند.

این‌جاست که با سپاس از کارسازان، پیشه‌آوران این عرصات غوغایی، دفتر اول از سه‌گانه دلالة‌الحائزین را هدیه چشم و نظر یاران می‌کنیم.

فَبَشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ؛
 بشارت ده رهپویان مرا، آنان را که سخن‌ها را می‌شنوند و زکریب را به انجام می‌رسانند. آنان را
 خدای به لطف خویش راه‌نشان داده و همینان خردمندان گیتی‌اند. بزرگوار و حبه

مسعود میری